

ПОСЕРЕДНИЦТВО ЯК ЗАСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРУ ПО СУТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Донцов Д. Ю.

Метою даної статті є компаративне вивчення правової природи посередництва у рамках цивільного судочинства України та Франції з огляду на наявні напрацювання у цій сфері дослідників матеріального та процесуального права.

Відмежовано два види посередництва: досудове та присудове. Перше є фактично класичною медіацією за чинним українським законодавством, а друге – присудовою медіацією.

За наслідками дослідження інституту посередництва за цивільним процесуальним законодавством Франції виділені такі риси. Він розвився в рамках реалізації принципу примирення сторін, що проявилось у таких способах: 1) самостійно за власною ініціативою або за ініціативою судді; 2) безпосередньо в кабінеті судді, тобто в рамках відповідної процесуальної процедури; 3) примирювачем, призначеним судом, що вчиняє примирні процедури поза межами спеціального формального порядку, за погодженням сторін. У рамках французького законодавства простежується природа присудової медіації в досліджених двох формах: 1) інтегрована, тобто за участі судді в рамках стадії цивільного судочинства; 2) неінтегрована, тобто за участі третьої особи й поза межами цивільного процесу.

Характерними ознаками обох видів присудової медіації за французьким законодавством є такі: 1) виникають вже після відкриття провадження по суті; 2) сторони самі визначають можливість реалізації права на примирення саме у такий спосіб через винайдення компромісного варіанту узгодження потреб та інтересів; 3) наявний посередник, роль якого у створенні умов, за яких сторони конфлікту винайдуть найбільш оптимальний варіант вирішення спору; 4) превалює диспозитивність у виборі як самої процедури, так і її форми та змісту; 5) започаткування, завершення та відтворення екстраординарних обставин перебігу процедури посередництва у схожій процесуальній формі.

Запропоновано шляхи імплементації законодавчих здобутків французького законодавства через деталізацію й деяке корегування змісту ч. 7 ст. 49 ЦПК України, а також закріплення безпосередньо у цивільно-процесуальному законі положень саме про присудову медіацію або посередництво, що вирізняється низкою особливостей, на відміну від звичайної медіа-

ції, яка фактично унормована в рамках Закону України «Про медіацію».

Ключові слова: примирення, медіація, присудова медіація, позасудова медіація.

Dontsov D. Yu. Mediation as a means of dispute resolution in the civil proceedings of Ukraine and France

The purpose of this article is a comparative study of the legal nature of mediation within the framework of the civil justice of Ukraine and France, taking into account the existing developments in this field of researchers of substantive and procedural law.

Two types of mediation are distinguished: pre-trial and post-trial. The first is, in fact, classical mediation under current Ukrainian legislation, and the second is court-ordered mediation.

According to the results of the study of the institution of mediation under the civil procedural law of France, the following features are highlighted. It developed within the framework of the implementation of the principle of reconciliation of the parties, which manifested itself in the following ways: 1) independently on one's own initiative or on the initiative of a judge; 2) directly in the judge's office, that is, within the framework of the relevant procedural procedure; 3) by a conciliator appointed by the court, who conducts conciliation procedures outside the limits of a special formal procedure, upon agreement of the parties. Within the framework of French legislation, the nature of judicial mediation can be traced in the studied two forms: 1) integrated, that is, with the participation of a judge within the framework of the stage of civil proceedings; 2) non-integrated, that is, with the participation of a third party and outside the civil process.

The characteristic features of both types of judicial mediation under French law are as follows: 1) they arise already after the opening of the proceedings on the merits; 2) the parties themselves determine the possibility of exercising the right to reconciliation in exactly this way by finding a compromise option to reconcile needs and interests; 3) there is a mediator whose role is to create conditions under which the parties to the conflict will find the most optimal option for resolving the dispute; 4) dispositivity prevails in the choice

of both the procedure itself and its form and content; 5) initiation, completion and reproduction of extraordinary circumstances of the course of the mediation procedure in a similar procedural form.

Ways of implementing the legislative achievements of French legislation through detailing and some adjustment of the content of Part 7 of Art. 49 of the Code of Civil Procedure of Ukraine, as well as the establishment directly in the civil procedure law of the provisions specifically on judicial mediation or mediation, which is distinguished by a number of features in contrast to ordinary mediation, which is actually regulated within the framework of the Law of Ukraine "On Mediation".

Key words: *reconciliation, mediation, judicial mediation, out-of-court mediation.*

Постановка проблеми та її актуальність. Посередництво у сучасному суспільстві розглядається у багатьох значеннях, серед яких вагоме місце займає саме посередництво у вирішенні того чи іншого конфлікту, спору, що має у суспільстві відповідне відображення як на рівні безпосередньо учасників подібних взаємин, так і інших членів суспільства. Так, саме інші члени суспільства, навіть не беручи безпосередню участь у вирішенні відповідної спірної ситуації, теж долучені гіпотетично до предмету спору, оскільки для забезпечення публічного правопорядку важливим є спокій у суспільних відносинах, які належним чином урегульовані нормами законодавства, положеннями цивільно-правового договору, звичаями, зокрема звичаями ділового обороту, а також моральними засадами суспільства.

З прийняттям Закону України «Про медіацію» питання посередництва у вирішенні конфліктних ситуацій виявилось легітимовано як комплексна категорія, що уособлює схожі процедури позасудового врегулювання спору. Більше того, ще до прийняття наведеного закону поняття та вказана сутність посередництва була безпосередньо регламентована ст. 70 Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України), де використовувалось словосполучення «посередництво (медіація)», наказі Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 року № 892 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва» та деяких інших нормативних актах.

Однак, окрім наведеної сутності посередництва саме як альтернативного способу вирішення спорів класичній формі у вигляді цивільного судочинства, віднайшло відображення явище залучення посередництва для тієї ж мети, але вже безпосередньо у судове провадження, в якості альтернативи усталеній стадії провадження, яка

має місце у цивільному судочинстві. ЦПК України свого часу був наповнений новим інститутом врегулювання спору за участю судді, що актуалізувало напрацювання відповідної теоретичної та емпіричної бази. Безумовно, даний інститут не є новим у контексті законотворчого досвіду країн європейської спільноти, а тому видається доречним використати відповідні напрацювання.

Викладене створює передумови для дослідження місця посередництва у цивільному судочинстві, його форми та змісту з урахуванням напрацьованого досвіду Францією в якості країни-флагману Європейського Союзу, а також з використанням напрацювань вчених-юристів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Посередництво у цивільному судочинстві має спільні корені з медіацією з огляду на оперування законодавцем цими поняття як тотожними у первісній редакції ст. 70 ЦПК України. Опрацювання науковцями сутності медіації та посередництва загалом та у судочинстві, цивільному зокрема, не є новими й нараховують вагомих теоретичний матеріал, що може слугувати відповідною базою й для даного дослідження. Безумовно, необхідно звернути увагу на такі роботи у питаннях вивчення феномену медіації загалом: комплексне дослідження медіації в якості засобу вирішення цивільно-правових спорів (Г.О. Огречук) [1], компаративне вивчення медіації за наслідками моніторингу зарубіжного досвіду та проектування відповідних перспектив українського правового поля (І.Г. Ясиновський, Т.О. Подковенко) [2; 3], уособлення медіаційної процедури як сукупності медіаційних угод з відповідними правовими наслідками (В.П. Маковій, Н.А. Мазаракі) [4; 5], вивчення досвіду Польщі у сфері медіації (В.В. Землянська) [6].

Питання місця, форми та змісту посередництва (медіації) у судочинстві, зокрема цивільному, стало предметом дослідження у роботах: В.Є. Прущак щодо комплексного дослідження природи присудової медіації у цивільному судочинстві [7], Т.І. Шинкар з приводу застосування медіації в адміністративному судочинстві [8], В.П. Маковія щодо сутності та видів присудової медіації у розрізі вітчизняного та закордонного законодавства [9], В.В. Яковлева у розрізі співставлення присудової та позасудової медіації [10], А.С. Новосад, Ю.Ю. Сойки, Н.І. Семенкової, де вивчено проблематику медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участі судді чи адвоката [11].

Викладені праці вчених, які досліджували медіацію або посередництво загалом та як засіб

процесуального характеру, у тому числі в межах цивільного процесу, відзначаються різноманітні підходи до вивчення сутності наведеного явища, що підкреслює значимість цієї роботи, особливо з урахуванням досвіду французького законодавця.

Метою даної статті є компаративне вивчення правової природи посередництва у рамках цивільного судочинства України та Франції з огляду на наявні напрацювання у цій сфері дослідників матеріального та процесуального права.

Виклад основного матеріалу. ЦПК України разом з іншими процесуальними кодексами нашої країни відобразили новий термін – «посередництво», або медіація як засіб позасудового вирішення спорів відповідної категорії. Так, згадана ст. 70 ЦПК України в первісній редакції у розрізі викладення переліку осіб, які не можуть бути допитані в якості свідків, згадує також і осіб, які безпосередньо брали участь у досудовому врегулюванні спору за допомогою процедури посередництва (медіації). Тобто фактично авторами такої редакції ототожнено сутність обох категорій. Оскільки на момент набрання чинності наведених положень ЦПК України відповідного закону, що врегулював медіаційні процедури на рівні законодавчого акта не було, то й питань з приводу цього не виникало. Більше того, це віднайшло відображення й у інших нормативно-правових актах на прикладі наказу Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 року № 892 «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва».

У науці наявний переважно усталений підхід до цього питання, де прямо пропонується розглядати медіацію в якості конструкції посередництва, що складає підмножину останнього порядку з такими категоріями, як: модерація, переговори, представництво [4, с. 101]. Необхідно відзначити слушність даного висловлювання з огляду на сутність поняття посередництва як: 1) сприяння у встановленні ділових контактів, торговельних, дипломатичних та інших зносин між ким-, чим-небудь (допомога у налагодженні спілкування між ким-небудь); 2) сприяння примиренню кого-небудь, встановленню миру між ворожими державами (у міжнародному праві – участь третьої, нейтральної держави чи міжнародної організації в мирному розв'язанні конфлікту між двома іншими державами) [12, с. 1076].

На продовження сутності посередництва як засобу у вирішенні відповідного, у тому числі приватноправового спору, стало відображення у про-

цесуальних кодексах, і ЦПК України зокрема, процесуального інституту врегулювання спору за участі судді, що виступило протиположною участі у вирішенні спору іншої особи як посередника, але в рамках вже позасудової чи альтернативної форми примирення сторін. Саме такі міркування дають можливість вирізнити в первісній редакції ЦПК два види посередництва: досудове, що фактично ототожнюється з медіацією, й безпосередньо таке, яке є складовою частиною судового провадження, тобто посередництво за участі судді.

За наслідками аналізу саме первісної редакції ЦПК України необхідно виокремити відмінності обох видів посередництва. По-перше, за формалізацією у рамках відповідного судочинства: перше посередництво не є його складовою частиною й виступає в якості альтернативи до вирішення спору поза межами класичної форми розв'язання спорів, а друге – безпосередньо включене у зміст процесуальної форми й є факультативною складовою частиною такої стадії цивільного судочинства, як підготовче провадження. Хоча з приводу останнього є думка щодо виділення окремої стадії врегулювання спору за участі судді, що має певні недолугості [7, с. 9].

По-друге, за місцем у процедурі вирішення спору або моментом виникнення: перше посередництво виникає лише до звернення учасників спору до судової інстанції, а друге – вже після відкриття провадження по справі, але до розгляду справи по суті. У літературі наявний досить аргументований з цього приводу підхід, який саме за цією підставою останній вид посередництва визначає як присудову медіацію, що має відповідні підстави з урахуванням викладеного нижче [13, с. 199-200]. Тому інший вид посередництва логічно визначати саме як позасудову медіацію у природі її виникнення та застосування.

По-третє, на відміну від позасудової медіації, присудова медіація у повній мірі потребує дотримання відповідної процесуальної форми, що безпосередньо відображене у процесуальному законі.

По-четверте, позасудова медіація ставить за мету винайдення компромісного варіанту вирішення спору шляхом визначення потреб та інтересів сторін конфлікту, де не завжди вирішення конфлікту у відповідному змісті буде чітко відповідати вимогам нормативних приписів законодавства, що регулює такі суспільні відносини. У той час як присудова медіація, як правило, буде реалізована в рамках вже заявлених вимог сторін конфлікту, що проявляється в межах таких процесуальних документів, як: позовна заява, відзив на позовну заяву,

відповідь на відзив, заперечення. А останні, у свою чергу, у питомій вазі відповідають тій моделі вирішення спору, яка вже закладена у нормативному підґрунті відповідних відносин.

По-п'яте, у позасудовій медіації посередником є будь-яка особа, якій притаманні риси медіатора, тобто посередника у вирішенні такого спору, а у присудовій медіації посередником може бути лише процесуально визначена особа – суддя і більше ніхто.

По-шосте, у відповідності до ст. ст. 202 та 204 ЦПК України початок та закінчення стадії врегулювання спору за участі судді визначається окремим процесуальним документом – відповідною ухвалою судді, у той час як для позасудової медіації наявна спрощена процедура її початку та закінчення, що не ув'язана з процесуальною діяльністю. Наведена характерна риса свідчить про ширшу диспозитивність саме позасудової медіації, яка тим не менш і досить вагомо присутня у присудовій медіації, на що звертається увага у літературі [7, с. 8].

Безумовно, можна додати й інші характерні риси присудової медіації, серед яких: 1) процесуальні умови провадження даної стадії цивільного процесу (процесуальний статус учасників, особливості проведення зустрічей зі сторонами, межі поведінки судді та його активний статус, процесуальні часові межі здійснення) [9, с. 82-83]; 2) їх групування за зовнішніми та внутрішніми ознаками у відповідній інтерпретації [7, с. 9]; 3) у співставленні з позасудовою медіацією за місцем, значенням, сутністю тощо [10, с. 151].

Зміни, які відбулися з набранням Закону України «Про медіацію», внесли розщеплення між категоріями посередництва, у широкому розумінні, й медіації, як окремого випадку, що стало передумовою до відповідних змін і до ст. 70 ЦПК України, в якій поєднаний термін посередництво (медіація) був видозмінений лише на медіацію. Така позиція безпосередньо пов'язана зі змістом ст. 1 Закону України «Про медіацію», в п. 4 ч. 1 якої під медіацією розуміється позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, що чітко відмежовує медіацію від інших форм посередництва. За такого законодавчого підходу процедуру врегулювання спору за участі судді назвати медіацією буде недолугим висновком.

Якщо ж долучитись до аналізу положень Цивільного процесуального кодексу Франції

(надалі – ЦПК Франції), то необхідно дійти таких висновків. Ст. 840 ЦПК Франції вимагає від судді прагнення до примирення сторін, що є відображенням принципу примирення в рамках цивільного судочинства (ст. 21), що визначає сутність такої поведінки як обов'язку судді. При цьому в рамках цивільного судочинства Франції розглядаються такі способи примирення сторін: 1) самостійно за власною ініціативою або за ініціативою судді (Титул VI «Примирення» Книги I); 2) безпосередньо в кабінеті судді, тобто в рамках відповідної процесуальної процедури; 3) примирювачем, призначеним судом, що вчиняє примирні процедури поза межами спеціального формального порядку, за погодженням сторін.

Перший спосіб примирення є класичною формою вирішення спору по суті в рамках судового процесу шляхом укладення відповідної мирової угоди, що ініціюється як сторонами, так судом безпосередньо. Решта два способи примирення сторін розглядаються в якості фактично конструкції посередництва при вирішенні спору. Необхідно зауважити на схожі положення українського цивільного-процесуального законодавства, де у відповідності до ч. 7 ст. 49 ЦПК України сторонам надається процесуальне право на примирення, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу, що оформляється мировою угодою.

Тобто, виходячи з викладеного, в рамках французького законодавства простежується природа присудової медіації в досліджених двох формах: 1) інтегрована, тобто за участі судді в рамках стадії цивільного судочинства; 2) неінтегрована, тобто за участі третьої особи й поза межами цивільного процесу [9, с. 82].

Сутність інтегрованої форми присудової медіації проявляється у таких ознаках, які безпосередньо віднайшли відображення у цивільному процесі Франції: 1) наявність ознак термінової змагальної процедури; 2) наявність згоди сторін на проведення такої процедури; 3) реалізація її змісту за посередництва судді; 4) імперативність визначення судді в якості посередника; 5) тотожність решти вимог за аналогією з неінтегрованою присудовою медіацією (мета посередництва – заслуховування й вияснення взаємних претензій сторін задля надання їм можливості вирішити наявні суперечності, підстави для призначення, поновлення, припинення посередницької процедури, обмеження щодо використання у класичному судочинстві отриманих в межах посередницької процедури даних, доказів тощо).

Відповідним чином неінтегрована форма присудової медіації простежується з огляду на такі її характерні риси: 1) виникає саме в рамках класичного судового процесу; 2) призначається безпосередньо суддею; 3) наявність згоди сторін до вирішення спору таким способом; 4) залучення до вирішення спору в якості представника фізичної або юридичної особи; 5) добровільна участь останніх у такій процедурі; 6) оформлення призначення та припинення присудової медіації безпосередньо судовою постановою; 7) участь судді у забезпеченні функціонування цієї процедури через організаційно-методичне супроводження, зокрема щодо налагодження документообігу між сторонами та посередником, оплати посередницьких послуг, контроль за обмеженнями у правовому режимі здійснення присудової медіації.

Разом із тим, з урахуванням положень французького цивільного процесуального законодавства, обидва види посередництва фактично можуть бути детерміновані саме як форми присудової медіації, оскільки для них притаманними є такі ознаки: 1) виникають вже після відкриття провадження по суті; 2) сторони самі визначають можливість реалізації права на примирення саме у такий спосіб через винайдення компромісного варіанту узгодження потреб та інтересів; 3) наявний посередник, роль якого у створенні умов, за яких сторони конфлікту винайдуть найбільш оптимальний варіант вирішення спору; 4) превалює диспозитивність у виборі як самої процедури, так і її форми та змісту; 5) започаткування, завершення та відтворення екстраординарних обставин перебігу процедури посередництва у схожій процесуальній формі.

Безумовно, міркування щодо сутності присудової медіації у французькому цивільно-процесуальному законодавстві створюють передумови до імплементації відповідних нормативних приписів до українського законодавства. Зокрема, вочевидь доцільними є деталізація й деяке корегування змісту розглянутої ч. 7 ст. 49 ЦПК України, адже вона оперує поняттям медіації, що може бути використаною на будь-якій стадії судового процесу, а це не відповідає змісту застосування процедури посередництва при врегулюванні спору за участі судді, яка застосовується до моменту розгляду справи по суті. Подібна конструкція цілком відповідає й регламентації ЦПК Франції у коментованому варіантові. Не менш слушною є позиція французького законодавства в частині закріплення безпосередньо у цивільно-процесуальному законі положень саме про присудову медіацію або посередництво,

що вирізняється низкою особливостей, на відміну від звичайної медіації, яка фактично унормована в рамках Закону України «Про медіацію». Останнє заслуговує на вивчення та включення у вигляді відповідного розділу ЦПК України з допущенням, у тому числі, в якості посередника також і юридичної особи.

Висновки. Узагальнюючи викладене, необхідно дійти таких висновків. Медіація має розглядатись як окремий прояв посередництва. Посередництво у вітчизняному цивільному процесі в якості засобу до врегулювання спору у цивільній справі проявилось серед конструкцій, що забезпечують реалізацію права сторін позовного провадження на примирення та виконання відповідного обов'язку судом. До прийняття Закону України «Про медіацію» у цивільно-процесуальному законодавстві посередництво ототожнювалось з медіацією, а після цього посередництво де-юре розглядається у випадку врегулювання спору за участі судді, а медіація пропонується лише як позасудовий альтернативний спосіб вирішення спору.

Відмежовано два види посередництва: досудове та присудове. Перше є фактично класичною медіацією за чинним українським законодавством, а друге – присудовою медіацією. Обидва види медіації відмежовані в рамках українського законодавства за такими критеріями: 1) за формалізацією у рамках відповідного судочинства; 2) за місцем у процедурі вирішення спору або моментом виникнення; 3) за дотриманням відповідної процесуальної форми; 4) за метою та межами розгляду предмету спору; 5) за правовим статусом медіатора (посередника); 6) за пов'язаністю початку, закінчення та інших складових частин цієї процедури з процесуальним законом.

За наслідками дослідження інституту посередництва за цивільним процесуальним законодавством Франції виділені такі риси. Він розвився в рамках реалізації принципу примирення сторін, що проявилось у таких способах: 1) самостійно за власною ініціативою або за ініціативою судді; 2) безпосередньо в кабінеті судді, тобто в рамках відповідної процесуальної процедури; 3) примирювачем, призначеним судом, що вчиняє примирні процедури поза межами спеціального формального порядку, за погодженням сторін. У рамках французького законодавства простежується природа присудової медіації в досліджених двох формах: 1) інтегрована, тобто за участі судді в рамках стадії цивільного судочинства; 2) неінтегрована, тобто за участі третьої особи й поза межами цивільного процесу.

Характерними ознаками обох видів присудової медіації за французьким законодавством є такі: 1) виникають вже після відкриття провадження по суті; 2) сторони самі визначають можливість реалізації права на примирення саме у такий спосіб через винайдення компромісного варіанту узгодження потреб та інтересів; 3) наявний посередник, роль якого полягає у створенні умов, за яких сторони конфлікту винайдуть найбільш оптимальний варіант вирішення спору; 4) превалює диспозитивність у виборі як самої процедури, так і її форми та змісту; 5) започаткування, завершення та відтворення екстраординарних обставин перебігу процедури посередництва у схожій процесуальній формі.

Запропоновано шляхи імплементації законодавчих здобутків французького законодавства через деталізацію й деяке корегування змісту ч. 7 ст. 49 ЦПК України, а також закріплення безпосередньо у цивільно-процесуальному законі положень саме про присудову медіацію або посередництво, що вирізняється низкою особливостей, на відміну від звичайної медіації, яка фактично унормована в рамках Закону України «Про медіацію».

Викладені міркування створюють передумови для подальшого взаємного вивчення та співставлення змісту цивільно-процесуального законодавства Франції та України з метою удосконалення правового поля останньої на шляху інтеграції до ЄС.

Література

1. Огречук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Київ, 2016. 20 с.

2. Ясиновський І.Г. Імплементація процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Київ, 2016. 22 с.

3. Подковенко Т.О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 1. С. 26-31.

4. Маковій В.П. Правова природа медіаційних угод. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 99-103.

5. Мазаракі Н.А. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 171-175.

6. Землянська В.В. Вивчення досвіду Польщі у сфері медіації. *Право України*. 2004. № 3. С. 135-137.

7. Прущак В.Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві. Одеса, 2020. 207 с.

8. Шинкар Т.І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : автореф. дис. ... канд. юр. наук. Київ, 2017. 21 с.

9. Makovii V. Judgment mediation: essence and types. *Polski Interdyscyplinary Przegląd Naukowy*. 2021. № 1. Warszawa, 2021. S. 77-83.

10. Яковлев В.В. Присудова та позасудова медіація: основні ознаки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2017 р. Випуск 26. С. 143-144.

11. Новосад А.С., Сойка Ю.Ю., Семенкова Н.І. Проблематика медіації як альтернативної форми врегулювання спору за участі судді чи адвоката. *Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30(69). № 2. С. 56-60.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

13. Цувіна Т.А. Впровадження інституту присудової медіації як перспективний напрямок реформування цивільного процесуального законодавства України. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 лип. 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 195-200.

Донцов Д. Ю.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ